

132

ESQ · 2023 / 2

SANAT

Yapay Rönesans

Yapay zekayla sanat, yeni bir Rönesans'ın habercisi mi? Yeni sergisi "Aritmi"de bir araya geldiğimiz, dünyaca tanınan sanatçı Mat Collishaw yanıtıyor.

Röportaj Ece Büyükçolpan
Fotoğraf Kutup Dalgakıran

Eşikler (Thresholds) isimli kitabınızda Rönesans döneminde fırçanın teknolojik bir alet olduğunu söylüyordunuz. Bu bakışla empresyonist eserler, birer modern sanat eseri olarak da değerlendirilebilir mi?

Sanatçılar her dönemde teknolojik yenilikleri benimser çünkü rakiplerinden önde olmak isterler. Çalışmalarının sanatsal tarafının gelişimini hızlandırmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmak için her türlü aracı kullanacaklardır. Geriye dönüp baktığımızda yağlı boyanın önemli bir yenilik olduğunu düşünmeyiz. Bir tuvali ya da fotoğrafın icat edilmesini çığır açıcı bir olay olarak görmeyiz ama bütün bunlar oyunun kurallarını değiştirip yenilikleri ortaya koymuştur.

Sanatçının dünyayı algılama biçimi yaratıcılığının çok önemli bir parçası. Eğer Caravaggio bugün sanatın en yeni akımlarını tartışmak için burada olsaydı aranızdaki temel fark ne olurdu?

Bir sanatçı olarak, eğer ki asla gazete okumuyor, kimseyle iletişim kurmuyor, kısacası kapalı bir kutuda yaşamıyorsak içinde bulunduğumuz çevreye duyarlı olmamanın imkânsız olduğunu, her sanatçının kendi döneminin belli başlı meseleleri ile uğraştığını düşünüyorum. Caravaggio'nun 21. yüzyılın sorunlarına sanatıyla nasıl tepki vereceği ilginç bir soru. Bence onu sanatında teşvik eden güç, estetik klişelerden veya geleneklerden, propaganda olan ikonografiden kaçınmak ve bunun ye-

rine son derece insani görüntüler yaratmaktı. Onun yarattığı sanatı herhangi bir kadın, erkek veya çocuk doğrudan kavrayabilir. Herkes bir çocuğun taşla oynamasını, bir adamın kavga etmesini ya da bir kadının yüzüne yansıyan ışığın yansımalarını deneyimlemiştir ve gözünde hemen canlandırabilir. Burada önemli olan, Caravaggio'nun yarattığı dramaların son derece gerçek ve tanımlanabilir olması.

Caravaggio'dan bahsettim çünkü ünlü eseriniz Bullet Hole bana Caravaggio'nun ünlü eseri Judith Holofernes'in Kafasını Kesiyor'u hatırlatıyor. Neden bu görüntünün bir sanat eseri olabileceğini düşündünüz?

O eseri ortaya çıkardığım zamanlarda ilkel içgüdüleri çok soğuk, mesafeli bir şekilde deneyimlediğimiz 20. yüzyıl koşulları hakkında birçok kitap okuyordum. Yani şiddetin ağırlıklı olarak filmlerde ve televizyonda görüldüğü bir toplumda yaşıyoruz. Şiddet, binlerce yıldır herkesin hayatının bir parçasıydı ve şimdi onu bilgisayarlar aracılığıyla soğuk ve klinik biçimde deneyimliyoruz. *Vahşet Sergisi* isimli ünlü kitabın yazarı J. G. Ballard'ın birçok kitabını okudum. 20. yüzyılın sonlarında kadın ve erkekleri, cam ve çelik çağında nasıl yaşam sürdürdüğümüzü ve ilkel bilincin nasıl gömüldüğünü ele alıyor. Bu yüzden bana en ilkel gelen görüntüyü seçmek istedim. Duygusal açıdan tarafsızca sunulan bu zorlu şiddet görüntüsüne bakın. Bir reklam panosu derçevesi gibi, çelik ve camdan yapılmış, ızgaraları, ışık kutuları, çok soğuk ve duygulardan oldukça uzak. Genel görüntü de bir o kadar duyguyu yüklü ve ilkel.

Sanat eseri olmanın anahtar kelimesi, belirsiz olmak mıdır?

Evet, kendi adıma konuşacak olursam beni zorlayan sanat eserlerini seviyorum. Sanat eseri ile karşılaştığımızda önce bir durmalıyız ve beyninizi çalıştırmalıyız: Ben şu anda neye bakıyorum? Ve konusu nedir? O anda bir izleyici kitleniz olduğunu düşünüyorsunuz adeta.

Kitabınız *Eşikler (Thresholds)*'i okurken şunu merak etmeden duramadım: Yapay zekayı çağdaş sanatın en yeni aracı olarak kabul eder misiniz? Yeni serginiz "Aritmi" göz önüne alındığında, yapay zekanın çağdaş sanatın bir aracı olduğuna inandığınızı çok açık biliyorum ama...

Yapay zekanın sanatçıların kullanabileceği başka bir araç olduğunu düşünüyorum. tıpkı sanatçıların asırlardır kontrolleri dışında gelişen şeylerle meşgul olmaları gibi. Da Vinci'nin bir süngeri çamurlu suya batırıp duvara attığını bilirsiniz; çamurun lekeleri duvardan aşağı doğru süzülürken oluşan lekelerle bakıp fikir üretiyor. Daha sonra, soyut dışavurumcu ressamlar gibi, boyayı damlayan tuvalin içine atıp sonra boyayla çalışıyor ve resmin oluşum süreci bilinmezlikle birleşiyor. Yani bilinmezlikle çalışılıyor.

Bana göre yapay zekanın en ilginç tarafı bir bakıma gizemli olmasıdır. Çünkü içeriğin nasıl oluşturulduğunu bilmiyorsunuz. Yapay zeka devrede olup bu süreçte gizemli bir şey yaratmak için onunla beraber programlanan milyonlarca farklı girişime sahip. Bunun spiritle bir şey olduğunu söylemiyorum ama sadece basit bir bilgisayar hamlesi de değil. Örneğin çiçekler ve hayvanlar, genlerin çok farklı kombinasyonlarından oluşuyor. Genetik vurgular aracılığıyla hangisinin çiçek veya hayvan olarak oluşacağı belirleniyor: dijital kod bu noktada genetik kodla benzeşiyor. Ben de kodladığımız bu şeyle ilgili çalışmalar yapmaya çalıştım zaten, yapay zekanın kodları da pek farklı değil.

Yapay zeka ile sanat üretme yönteminizi nasıl tanımlarsınız?

Bir başlangıç görseli seçiyorum ve sonra onu yapay zekaya tanıtıyorum. Böylece ne istediğimi anlıyor, daha sonra eklemek istediğim diğer nesnelere metne yazıyorum. Sonra binlerce sonuç çıkarıyorum ve aralarından birini seçiyorum. Bazen de görüntülerin bazı kısımlarını seçip onları bir araya getiriyorum. (bir İtalyan dergisinin kapağında yer alan yapay zeka çalışmasını göstererek) işe yarayan farklı farklı görsel sonuçlarından bir kolaj yaptım.

Modern dünyanın insanları olarak eseri incelemek yerine fotoğrafını çekip profillerimizde paylaşıyoruz. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Ben dert etmiyorum. Birçok müzede insanların uzun yıllar sanat eserlerinin fotoğrafını çekmesini engellemeye çalıştılar. Ancak yakın zamanda, bir müze sosyal medyanın gücünü fark ederek bunu artık sorun etmemeye karar verdi. Örneğin, Ulusal Galeri gibi müzeler için sosyal medya ücretsiz bir reklam aracıdır. Özellikle de gençler için reklam panolarında veya dergilerde reklam vermekten çok daha güçlü bir yol.

Öte yandan da son derece tehditkâr bir araç

Mat Collishaw'un "Aritmi" sergisi, 18 Ağustos 2024 tarihine dek [Borusan Contemporary](#)'de.

olduğu görüşümdedir. İnsanlar arasındaki kutuplaşmayı harlayıcı bir ortam yaratabiliyor, çünkü her görüşün mensubu bir olayı kendi lehine çevirebilecek şekilde öne sürebiliyor. Bu bir onaylama önyargısı. Çünkü insanlar, kendi bakış açıları ile çelişen düşünceleri görmezden gelme eğilimindedir. Herkes tek taraflı bir sosyal medya akışına sahip. Biliyorsunuz ki sosyal medyada bizi öfkeliendiren, duygularımızı manipüle eden pek çok olumsuz içerikle karşılaşıyoruz. Bütün bunlar oldukça zehirli. Ben de bu konuya eğilen çeşitli sergiler yaptım.

"The Machine Zone" sergimde Amerikalı davranışçı psikolog B. F. Skinner'ın davranışçı deneyine dayandığım heykellerimi sergiledim. Skinner'ın deneyinde kutuları galayan küçük güvercinler bir süre sonra bu harekete bağımlı hale gelirler. Ben de onun deneyine referans vererek onları bağımlı kılmak için sosyal medya uygulamalarını kullandım. Bu platformlar, dikkatimizi elde tutmak için psikolojik yönden zayıf noktalarımızı ele geçiriyor. Bizi bağımlı hale getiren son derece akıllı bir tasarım.

Sanatçılar için de pek faydalı sayılmaz, değil mi?

Hayır, öyle düşünmüyorum. Demek istediğim, harika araçlar, herkes gibi ben de kullanıyorum. Ama bunun çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Ama birinin heykelimin fotoğrafını çekmesi dert değil.

Hollywood'daki grevden (SAG-AFTRA) haberiniz vardır. Sizce sinema sanatçıları neden yapay zekayı protesto ediyor?

Ben de *deepfake* projeler üzerinde çalıştım ve bu konu ile ilgili pek çok şey okudum. Birkaç yıl önce ABD'de *deepfake* kullanılarak insanların dolandırılmasının önlenmesi için katı kurallar ve caydırıcı yasaların getirilmesi kararı alınmıştı. Ancak son anda yasama durduruldu. Çünkü bir eğlence şirketi, içinde büyük oyuncuların yer aldığı devasa bir film arşivine sahip olduğunu fark etti. Diyelim ki bir oyuncu vefat etti, o oyuncuyu *deepfake* kullanarak canlandırabilecek ve üzerinden para kazanmaya devam edebilecek. Ancak ABD söz konusu yasayı kabul etseydi bunu gerçekleştirilmesi mümkün olmayacaktı. Bu benim düşündüğüm potansiyel sonuçlardan biri. Yakında birçok rol için oyunculara ihtiyacımız olmayacak çünkü bahsettiklerimin gerçekleştirilmesi yüksek ihtimal dahilinde. Yani yapay zeka ve hareket yakalama teknolojisi tehlikeli. Baktığımızda tuvalete gitmesi gereken, hastalanan veya hamile kalan

bir oyuncudansa yapay zeka ürünü bir aktör daha ucuz ve birlikte çalışması kolay. Ama bizim açımızdan durum daha farklı. Bu farklı bir iş modeli.

Ayrıca Refik Anadol'un çalışmaları hakkındaki düşüncelerinizi çok merak ediyorum.

Refik Anadol inanılmaz bir teknisyen. Yarattığı şey son derece iddialı ve ilgi uyandırıcı. Ayrıca orkestraların canlı performansları için yapay zeka kontrollü canlı video içerikleri hazırlıyor. Buna benzer bir şey ben de yaptım. yapay zeka kullanmadan yaptığım filmle dünyanın farklı yerlerinden birçok canlı orkestrayla sanatımı sergiledim. Benim kullandığım içerik daha insani, daha film tadında; o ise daha soyut bir içerik üretiyor. Yani yaptığımız şey çok farklı ama senaryo çok benzer. Ama benim için insanların dünya ile olan deneyimleriyle bir bağlantı kurmak önemli. Bu nedenle soyut sanat eserleri üretmiyorum. Caravaggio gibi ben de insanlarla ve onlara tanıdık gelen şeylerle sanat arasında bağlantı kurmaya çalışıyorum.

Jerry Saltz, Refik Anadol'u eserlerinin dev bir ekran koruyucuya benzediğini söyleyerek eleştirmişti.

Sanırım Anadol, animasyon oluşturan dijital içerik üreticiliğinden geliyor. Sanat tarihi okuyup okumadığını bilmiyorum. Onun biraz farklı bir bakış açısına sahip olduğunu düşünüyorum. Ancak dijital içerik oluşturucuların sanat dünyasının bir parçası olması gerektiğine inanıyorum. Sanat dünyası biraz kibirlidir. Ben, dünyanın değiştiğini, sanatın çok hızlı bir şekilde geliştiğini ve artık internetin halinden de anlayabileceğimiz üzere çok fazla içeriğin üretilebildiğini ancak bunu yaparken sanat tarihine yakın olunması gerektiğini düşünüyorum.

Hangi noktada yapay zeka çalışması sanat eseri olarak değerlendirilebilir? Bunun insan hayatını yansıtmaya gerektiğini mi düşünüyorsunuz?

Ben Jerry Saltz gibi eleştirmen değilim. "Eğer bana hitap etmeyecekse zamanımı harcamayacağım." diyemem. Evet, dijital teknoloji ile çalışmalar yaptım ama pejmürde işlere de pek hevesli değilim. Çünkü zamanımın çoğunu tarih kitapları ve geçmişten günümüze teknolojik gelişmeler ile ilgili kitaplar okuyarak, 300 yıl öncesinin müziğini dinleyerek geçiriyorum. Yaşadığımız dünyanın evrim süreci ve binlerce yıl önceki fikirlerin çağdaş kültürdeki fikirlerle nasıl yansıtılabileceği beni çok ilgilendiriyor. Tıpkı, Jorge Luis Borges kitaplarında

bir yazarın başka bir yazarı etkilemesi gibi bir döngü. Bundan dolayı modern medyayı kullanarak dijital sanat eserleri oluştururken tarihsel bakış açılarını birleştirmeye çalışıyorum. Sanat eserlerimi geçmişle günümüz arasında bir köprü haline getirmeye çalışıyorum.

Bu dergi makalesine *Artificial Renaissance (Yapay Rönesans)* adını vermeye karar verdim. Siz de öyle olduğuna katılıyormusunuz?

Evet, çok güzel. Çok derinlere inen sanat eserlerini seviyorum, bahsettiğimiz bu çiçekler sanata ilham oluyor ama özünde bir hayatta kalma mekanizması. Böcekleri cezbeden bu yapay yöntem olmasaydı türlerin hepsi ölürdü. Cennetteki kuşlarla ilgili başka çalışmalar da yaptım. Çok büyük, gösterişli tüyleri var ve bu tüylerin hepsi bir nevi hayatta kalma mekanizması. Instagram'da insanlar yüzlerine filtreler yapıyor, kollarına kaslar falan ekliyor. Yani aynı şey. Evrimsel anlamda, insan hayatta kalma mücadelesini ortaya koyar. Bu bir hayatta kalma aracıdır, dolayısıyla yüzeysel değildir.

Peki ama yapay zekayla birlikte sanat alanında artık farklı bir yere mi evriliyor?

Evet, kesinlikle farklı bir yere gidiyor. Sergimde çiçekleri kullandım, hepsi algoritmalar tarafından üretilen çiçekler. Onları dijital ortamda hibrit hale getirdim. Aldığımız çiçekten başka bir çiçek ortaya çıkarabileceğiniz algoritma, çiçeklerin bir kombinasyonunu oluşturuyor. Tüm bu çiçeklerin isimleri için Jorge Luis Borges'in *Babil Kütüphanesi*'nden yapay zekaya kelime taratılıyor. Yapay zekaya bu kitabı biz verdik, o da kitaptaki tüm kelimeleri alıp ardından başlıklar oluşturdu. Genetik mutasyonun bir alegorisini gibi. Yapay zekanın nasıl çalıştığının iyi bir yansıması olarak Jorge Luis Borges'in *Babil Kütüphanesi*'ni okumanızı tavsiye ederim.

Sizin görüşünüze göre sanatın geleceği nedir?

Bence geleceğin sanatının rolü, insanlara gelip iki dakikalığına da olsa gündelik hayattan kaçabilecekleri, bir heykel, fotoğraf ya da tablo üzerine düşünebilecekleri ve zamanın dışına çıkabilecekleri bir yer sunmak olur. Ve onun etrafında dolaşmak, gezinmek ve insanların bir bölgeye girdiği anda dünyayı arkasında bırakabileceği şekilde düşünmeye başlamasını sağlamak olabilir. O an derinlemesine düşünürsünüz ve sonra tekrar dışarı çıkarırsınız. Tam da o anda, eseri yapan sanatçı ile bir iletişim kuruyorsunuz, değil mi? Fikirler aracılığıyla size aktardığı bir iletişiminiz var. Umarım gelecekte de sanat, toplumun doğayı, cinsiyetleri ve içinde yaşadığımız dünyanın bir parçası olan tüm bu şeyleri bütün çiplikliğiyle aktarmakla ilgili olur ve bize günlük yaşam üzerine düşünmek için zaman tanır.👉